

Editorial

Vážené čtenářky, vážení čtenáři,

lednové číslo Sociowebu pro Vás opět připravilo oddělení Hodnotové orientace ve společnosti Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i.. Na konci starého a na počátku nového roku bývá zvykem ohlédnout se za tím, co přinesl uplynulý rok. Ohlednutí nad vybranými tématy výzkumných projektů, kterým se v našem oddělení věnujeme, a některými jejich výstupy, přinášíme i my v tomto čísle.

První trojice příspěvků přináší vybraná témata, se kterými se mohou zájemci podrobněji seznámit v nově vycházející publikaci *Proměny rodinných a profesních startů*, připravené v rámci projektu „Proměny rodinných a pracovních drah v České republice“ (GA AV ČR, č. KJB700280802). Úvodní článek Jany Chaloupkové se zaměřuje na změny procesu vstupu do dospělosti a na to, jak je dospělost v současných evropských zemích sociálně definována. Druhý příspěvek, jehož autorkou je Eva Mitchell, pohlíží na rodinné starty z pohledu rodinného rozpočtu a ukazuje, jak česká rodinná politika finančně podporuje účast obou rodičů malých dětí na trhu práce a jak si v tomto ohledu Česká republika stojí ve srovnání s dalšími evropskými zeměmi. V článku „Proč se nevzali, když spolu mají dítě?“ Miluše Vítečková, která je jedinou externí autorkou v tomto čísle, objasňuje na základě kvalitativního výzkumu, proč nesezdané páry vychovávají dítě (zatím) nevstoupily do manželství. Výzkumu náboženství se dlouhodobě věnuje Dana Hamplová. V tomto čísle Sociowebu se zaměřuje na otázku, proč jsou ženy religióznější než muži. Genderové problematice se věnuje i článek Kláry Vlachové zaměřující se na analýzu volebního chování. Její příspěvek odhaluje, jaké faktory přispívají k nominaci žen do senátních voleb. Závěrečný příspěvek Romany Benešové přibližuje, co se skrývá pod pojmem ageismus a co o ageismu v České republice vypovídají zjištění aktuálního sociologického výzkumu.

Příjemné a inspirativní čtení Sociowebu v roce 2011 přeje

Jana Chaloupková

jana.chaloupkova@soc.cas.cz

V únorovém vydání Sociowebu Vám tým Lokálních a regionálních studií představí několik textů, které se budou zabývat vztahy mezi občany a veřejnou správou.

« Témata »

»

Vstup do dospělosti – co znamená být dospělý podle Evropského sociálního výzkumu 2006

Klíčová slova: rodina, rodičovství, práce

Vstup do dospělosti je v sociologii pojímán jako série dílčích přechodů, které zahrnují přijetí sociálních rolí, jejichž výkon je v dané společnosti spojován se statusem dospělého. Tento proces zahrnuje dvojí přesun: od ekonomické závislosti na rodičích k ekonomické nezávislosti a od orientační rodiny k založení vlastní prokreační rodiny. Tradičně je vstup do dospělosti spojován s ukončením studia, vstupem do zaměstnání, odstěhováním se od rodičů a vstupem do manželství a do rodičovství. Součástí sociální konstrukce vstupu do dospělosti jsou i představy, v jakém věku a v jakém pořadí se mají jednotlivé životní změny odehrávat.

V posledních desetiletích se proces vstupu do dospělosti prodlužuje a stává se složitějším – jednotlivé dílčí kroky se vzájemně oddalují a zvyšuje se variabilita jejich časování. Tyto změny souvisejí se změnami podmínek na pracovním trhu, prodlužováním studia i se změnami rodinného chování a proměnami hodnotových orientací mladých lidí.

Nová životní etapa vynořující se dospělosti?

Tím, že se dílčí sociálně vymezené přechody vstupu do dospělosti posouvají do vyššího věku, vzniká podle amerického psychologa Jeffrey Arnetta ve vyspělých společnostech nová životní etapa mezi dospíváním (adolescencí) a mladou dospělostí – období vynořující se dospělosti (*emerging adulthood*) (Arnett 2004). Toto období vystihuje jakýsi mezi-status: mladí lidé nejsou již dospívajícími, ale ještě se necítí jako dospělí. Období vynořující se dospělosti je podle

Arnetta obdobím experimentování, hledání sebe sama, a tudíž je i obdobím poměrně vysoké nestability. Vynořující se dospělí se vyznačují neochotou plánovat a přijímat dlouhodobé závazky (Arnett 2004). Podobně francouzský sociolog Olivier Galland (1990) hovoří o období post-adolescence.

V České republice se konceptem vynořující dospělosti zabývali především psychologové (Macek et al. 2007). Jejich studie potvrzují, že velká část mladých lidí ve věku mezi 18 a 27 lety se subjektivně považuje již ne za dospívající, ale ještě se nepovažuje za dospělé [1]. Jejich zjištění dokládají, že pocit subjektivní dospělosti roste s věkem. Význam dílčích sociálních přechodů ale úplně nemizí: jako dospělí se cítí častěji ti, kteří již vstoupili do manželství a stali se rodiči. Naopak status „mezi“ uvádějí častěji studenti a ti, kteří žijí s rodiči. Méně silně byl ale pocit dospělosti spojen s prací na plný úvazek – více než polovina již pracujících mladých se ještě nepovažovala za úplně dospělé (Macek et al. 2007).

Co to znamená být dospělý? Aneb sociální konstrukce dospělosti

Koncept vynořující dospělosti i koncept post-adolescence předpokládají, že se rozvíjí nová fáze životní dráhy, jež se vyznačuje oddalováním přijetí sociálních rolí tradičně spojených s dospělostí, zejména se založením rodiny. Je ale možné namítnout, že se spíše proměňuje samotná sociální definice dospělosti. S rozšířením nesezdaných soužití a rostoucím počtem dětí narozených mimo manželství se může oslabovat význam vstupu do manželství pro sociální konstrukci dospělosti. S rostoucí individualizací životních stylů může být zpochybňován i význam vstupu do partnerského vztahu či vstupu do rodičovství pro sociální konstrukci dospělosti.

Odpověď na tyto otázky nám umožňují data z třetí vlny Evropského sociálního výzkumu (ESS 3) z roku 2006/2007 [2], jehož součástí byl modul *Časování života: organizace životní dráhy v Evropě*. Ve výzkumu ESS 2006 byla respondentům a respondentkám v téměř dvou desítkách evropských zemích položena série otázek na to, nakolik jsou dílčí přechody: 1) odchod od rodičů, 2) získání práce na plný úvazek, 3) soužití s partnerem(kou), 4) narození prvního dítěte, důležité k tomu, aby byl muž považován za dospělého a žena za dospělou. První dvě tranzice souvisejí s dosažením nezávislosti na původní rodině, druhá dvojice se váže k založení vlastní rodiny (viz tabulka 1).

Zatímco v subjektivním vnímání je dospělost často spojována se vstupem do rodičovství, data ESS ukazují, že sociální definice dospělosti souvisí silněji se získáním práce na plný úvazek a s odstěhováním se od rodičů, než se založením rodiny. Výjimku tvoří Bulharsko, Rusko nebo Portugalsko, kde je rodinným tranzicím dáván poměrně velký význam. Dosažení nezávislosti a autonomie na původní rodině je při tom důležitější pro sociální dospělost mužů než žen. Podrobnější analýza dokládá, že existují rozdíly v

definici dospělosti v jednotlivých evropských zemích. Ve skandinávských zemích je největší důraz kladen na odstěhování se od rodičů, ve většině zemí západní i střední Evropy je na prvním místě vstup do zaměstnání.

Tabulka 1. Význam objektivních tranzic pro sociální definici dospělosti v evropském srovnání

	ženy		muži	
	nezávislost na původní rodině	rodinné tranzice	nezávislost na původní rodině	rodinné tranzice
Bulharsko	3,2	3,6	3,3	3,7
Rusko	3,1	3,5	3,3	3,5
Portugalsko	3,2	3,5	3,3	3,5
Francie	3,0	2,7	3,5	2,9
Estonsko	2,9	2,7	3,4	2,9
Dánsko	3,0	2,7	3,4	2,9
Polsko	2,8	3,0	3,1	3,2
Kypr	2,9	3,0	3,1	3,0
Slovinsko	2,7	2,5	3,1	2,7
Finsko	2,9	2,1	3,4	2,5
Německo	2,7	2,7	3,0	2,8
Švýcarsko	2,7	2,4	3,1	2,7
Belgie	2,7	2,4	3,1	2,6
Velká Británie	2,6	2,2	3,2	2,4
Slovensko	2,6	2,4	3,0	2,5
Norsko	2,7	1,9	3,2	2,2
Švédsko	2,4	1,8	3,1	2,1
Španělsko	2,4	2,2	2,6	2,3
Maďarsko	2,2	2,1	2,6	2,1

Zdroj: ESS 2006.

Poznámka: Tabulka uvádí průměry souhrnných indexů (1 není vůbec důležité až 5 je velmi důležité). Hodnoty vyšší než 3 značí relativní důležitost dané tranzice pro sociální konstrukci dospělosti.

Literatura:

Arnett, J. 2004. *Emerging Adulthood. The Winding Road from Late Teens through the Twenties*. Oxford: Oxford University Press.

Galland, O. 1990. „Un nouvel âge de la vie.“ *Revue française de sociologie* 31 (1990): 529-551.

Macek, P., J. Bejček, J. Vaníčková. 2007. „Contemporary Czech Emerging Adults: Generation Growing Up in the Period of Social Changes.“ *Journal of Adolescent Research* 22 (4): 444-475.

[1] Tato zjištění vycházejí z výzkumu, kterého se účastnilo 436 mladých lidí ve věku mezi 18 a 27 lety. Výzkumný soubor zahrnoval studenty psychologie a mladé lidi, kteří již studium ukončili. Daný vzorek tudíž nelze považovat za reprezentativní na celou populaci mladých lidí v České republice.

[2] Analýzy využívají data *ESS, Round 3* z roku 2006 *edition 2*, která zahrnovala 19 evropských zemí, v České republice tento výzkum proveden nebyl. Analyzovaný soubor obsahuje celkem 34 903 respondentů starších 15 let vybraných pravděpodobnostním výběrem. Dokumentace ESS je k dispozici na internetové adrese: <http://ess.nsd.uib.no/>.

Jana Chaloupková

jana.chaloupkova@soc.cas.cz

Tento článek vznikl v rámci projektu Grantové agentury AV ČR č. KJB700280802.

»

Máma doma, táta v práci? aneb Podpora dvou příjmů v domácnosti s malými dětmi v ČR a Evropě

Klíčová slova: rodina, sociální politika, Evropa

Následující příspěvek nahlíží na problematiku sladování péče o děti a pracovních povinností z pohledu rodinného rozpočtu a snaží se zjistit, zda rodinné politiky v evropských zemích finančně motivují ke sdílení péče o malé děti oběma rodiči, resp. k účasti obou rodičů na trhu práce. Především nás zajímá, jak si v mezinárodním srovnání stojí Česká republika. Porovnáním čistého příjmu [1] domácnosti s malým dítětem, kde pracuje pouze jeden z rodičů, a domácnosti shodného složení, kde pracují oba, článek ilustruje, jak velkou změnu v rozpočtu znamená nástup „pečujícího“ rodiče (jímž je obvykle žena) zpět do zaměstnání. Pozornost je zaměřena na rodiny s dětmi do 3 let věku.

Hodnoty v grafu 1 vyjadřují procentuální rozdíl mezi příjmem domácnosti s dětmi a dvěma příjmy a příjmem domácnosti, kde matka zůstává výlučně v domácnosti. Kladné hodnoty znamenají finanční výhodu pro dvoupříjmový model, záporné naopak výhodnost tradičního uspořádání. V grafu jsou zachycena tři různá srovnání, která jsou barevně odlišena.

Černé sloupce reprezentují změnu čistého příjmu domácnosti s dítětem ve věku 3 –15 měsíců, kde jeden z rodičů vydělává průměrnou mzdu a jeden polovinu průměrné mzdy v případě, že se

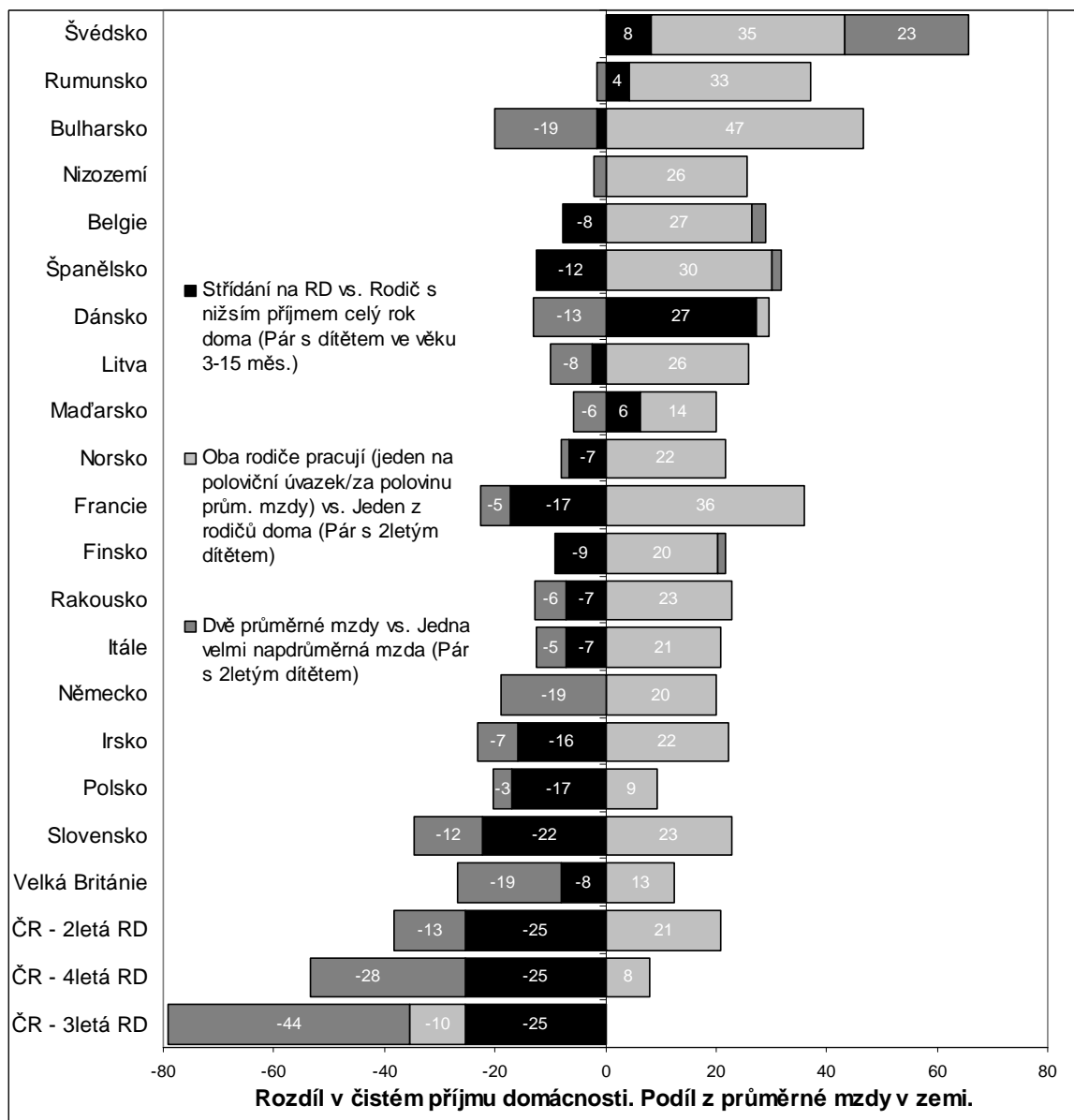
rozhodnou sdílet rodičovskou dovolenou namísto toho, aby rodič s nižším příjmem (kým je obvykle žena) zůstal doma s dítětem po celou dobu dvanácti měsíců. Většina zemí upřednostňuje v tomto období života dítěte ve finančním slova smyslu tradiční rozdělení rolí. Zejména Česká republika a Slovensko jsou typickými představiteli tohoto trendu. V těchto dvou zemích se čistý příjem rodiny sníží o více než 20 %, pokud se rodiče rozhodnou vydat se alternativnější z nabízených cest. Na opačné straně kontinua stojí Dánsko, které aktivně podněcuje rodiče ke sdílení pečovatelských povinností více než kterákoli jiná analyzovaná země a mzdy obou rodičů jsou nahrazovány zaměstnavatelem v plné výši po dobu šesti měsíců rodičovské dovolené.

Světle šedé sloupce značí nárůst či pokles čistého příjmu domácnosti za předpokladu, že se rodič, který byl až do dvou let věku dítěte doma, rozhodne nastoupit do zaměstnání za polovinu průměrné mzdy v zemi, zatímco druhý rodič vydělává průměrnou mzdu. Naprostá většina analyzovaných zemí finančně podporuje takovéto rozhodnutí, či od něj alespoň neodrazuje. Česká republika je jedinou zemí souboru, kde se čistý příjem rodiny po nástupu druhého z rodičů do práce efektivně sníží [2]. Je tomu tak proto, že ztráta rodičovského příspěvku, slevy na dani a výdaje na předškolní zařízení nejsou nárůstem pracovního příjmu kompenzovány.

Konečně tmavě šedé sloupce symbolizují rozdíl v čistém příjmu domácnosti, kde na jedné straně vydělává pouze jeden z rodičů a přináší domů mzdu ve výši dvojnásobku průměrné mzdy v zemi a na straně druhé jsou zapojeni do trhu práce oba rodiče shodně vydělávající průměrnou mzdu v zemi. Ve všech zemích regionu střední a východní Evropy zvýhodňuje sociální systém rodiny s jedním vysokým příjmem. Výrazný rozdíl v neprospěch modelu dvoupříjmové rodiny nalezneme především v České republice, kde rodič s vyšším příjmem ztrácí nárok na slevu na daních na manžela/manželku v momentě, kdy příjmy manžela/manželky dosáhnou určité výše.

Je zřejmé, že Česká republika zdaleka nejvíce ze všech sledovaných zemí finančně zvýhodňuje tradiční model muže živitele, a to jak v případě rodin s nejmenšími dětmi, tak v případě rodin s dítětem ve věku dva až tři roky. Je tomu tak i přes státní rétoriku „možnosti volby“, která by měla indikovat existenci několika obdobně výhodných cest. Společný efekt nastavení daňového a dávkového systému a nedostatku částečných úvazků a míst v zařízeních péče o děti tak nepřímou pobízí k několikaletému odchodu rodičů, v drtivé většině matek, z trhu práce (blíže viz Dudová 2008). Možná je tomu tak i proto, že většina české společnosti stále preferuje tradiční postupy jak v sociálním systému (důrazem na dávky spíše než na opatření skutečně napomáhající kombinaci péče a zaměstnání), tak v péči o děti do tří let (přesvědčením, že dítě by tuto část dětství mělo nejlépe trávit pouze s rodiči).

Graf 1. Srovnání finanční výhodnosti různých modelů uspořádání práce a péče v domácnostech s dětmi. Rok 2008

Zdroj: Vlastní výpočty.

Poznámka: Hodnoty nižší než 3% nejsou v grafu popsány. V ČR je počítáno s rodičovským příspěvkem vypláceným v případě a) 3leté rodičovské dovolené, tj. 7600 Kč měsíčně, b) dvouleté rodičovské dovolené, tj. 11400 Kč měsíčně a c) čtyřleté rodičovské dovolené, tj. 3800 Kč měsíčně.

RD = rodičovská dovolená

Literatura:

Dudová, R. 2008. „Promarněná šance na změnu: Zhodnocení reformy rodičovského příspěvku.“ Pp. 29-50 in A. Křížková, R. Dudová, H. Hašková, H. Maříková, Z. Uhde (eds.). *Práce a péče*. Praha: SLON.

Mitchell, E. 2010 (v tisku). „Rodina nebo zaměstnání? Aneb jak český sociální stát podporuje zaměstnanost žen s malými dětmi v evropském kontextu.“ in Chaloupková, J. (ed.). *Proměny rodinných a profesních startů*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.

[1] Po započtení všech daní a dávek, nákladů na bydlení a poplatků za umístění dítěte do jeslí/školky. Podrobněji viz Mitchell 2010.

[2] Jen v případě uvažujeme-li 3letou rodičovskou dovolenou.

Eva Mitchell

eva.mitchell@soc.cas.cz

Článek byl vypracován s podporou grantu Grantové agentury AV ČR, číslo KJB700280901.

»

Proč se nevezali, když spolu mají dítě?

Klíčová slova: rodičovství, rodina

Ve srovnání s rokem 1989, kdy bylo v České republice 7,9 % dětí narozených mimo manželství, stoupl tento počet v roce 2009 na 38,8 %. Tento nárůst je možné spojovat s trendy v zahraničí. Jak uvádí Šalamounová (2007), v některých severovýchodních státech Evropy dosahuje podíl dětí narozených mimo manželství i více než 50 %. V České republice se podle šetření SEPM 2006 [1] přibližně polovina dětí narozených mimo manželství rodí do nesezdaného soužití (Hamplová, 2007). Nesezdané soužití tedy s nárůstem mimomanželské plodnosti, která je jedním z nejvýraznějších trendů současného demografického vývoje, úzce souvisí. Otázkou je, proč se rodí děti do nesezdaného soužití, proč se jejich rodiče nevezmou?

V rámci výzkumu SEPM byla svobodným matkám předložena sada deseti výroků charakterizujících možné důvody, proč neuzavřely manželství. Dále měly vybrat důvod, který byl pro ně nejdůležitější. Byl patrný rozdíl mezi odpověďmi osamělých matek a matek žijících v nesezdaném soužití. Ženy žijící v nesezdaném soužití častěji souhlasily s výroky, které odmítají instituci manželství. Sňatek cítí jako zbytečnou formalitu. Dále uváděly, že sňatek neuzavřely, protože to pro ně nebylo výhodné a že se nechtěly vdávat těhotné. Zmiňovaly i nákladnost svatby. Důvodem, který byl společný jak pro nesezdané matky, tak pro osamělé, byla obava ze ztráty nezávislosti. Poměrně velký podíl neprovdaných matek připouštěl, že důvodem byla nejistota vztahu a poměrně často uváděly, že svatbu odmítal partner (Hamplová, 2007).

Tento výzkum mě inspiroval k tomu, že jsem v letech 2008 – 2010 realizovala kvalitativní šetření s cílem porozumět důvodům vedoucím k nesezdanému soužití, ve kterém je vychovááno alespoň jedno dítě, jehož jsou biologickými rodiči oba partneři. V těchto případech lze tedy hovořit o alternativě manželství. Na rozdíl od šetření SEPM 2006, které se zaměřovalo pouze na výpovědi žen, byly uskutečněny rozhovory jak s ženami, tak i s jejich partnery. Celkem jsem od roku 2008 do poloviny roku 2010 uskutečnila 27 hloubkových rozhovorů – bylo zaznamenáno 15 výpovědí žen a 12 výpovědí mužů (tři muži rozhovor odmítli).

Konverzační partneři v rámci rozhovorů uvádějí mnohem bohatší škálu důvodů, proč neuzavřeli manželství [2]. Současně se navíc ukázalo, že je ve většině případů více důvodů ovlivňujících vznik nesezdaného soužití, ve kterém jsou vychovávány děti. Důvody mužů a žen se v těchto případech nelišily. Zajímavý byl v této souvislosti vliv žen na podobu partnerského vztahu. Z rozhovorů vyplynulo, že je to převážně žena, kdo určuje podobu vztahu. Muži se jeví v uvažování konzervativnější. Dosavadní výsledky ukazují, že nesezdané soužití není ve

většině případů plánované, nejedná se tedy o celoživotní strategii a dá se říci, že je to něco, do čeho se lidé dostali z důvodu určitých okolností, do čeho „vklouzli“. Nejfrekventovanějším uváděným důvodem je postoj, že „manželství je formalita“. Mezi významné důvody patří „vliv okolí“. „Finanční výhody – účelové nesezdané soužití“ uvedl pouze jeden nesezdaný pár. „Obava ze změny“ je charakteristická především pro ty, kteří manželstvím prošli a v současné době jim forma nesezdaného soužití vyhovuje, cítí se spokojenější než v manželství. „Situční bariéry uspořádání svatby (nákladná svatba, svatba jako velká investice)“ jsou naopak charakteristickým důvodem pro mladé svobodné páry. Na volbu nesezdaného soužití má vliv i samotná osobnost, hodnoty, postoje, zkušenost, životní styl, ale i např. osobní situace. Uváděné důvody jsou však především jakýmsi zdůvodněním stavu, který nastal za určitých podmínek a okolností, jeho racionalizací. Téměř všichni, s nimiž jsem uskutečnila rozhovor, mají v úmyslu někdy sňatek uzavřít – důvody jsou jak praktické, právní, tak spočívající v romantických představách. Jsou to lidé, kteří žijí spíše přítomností než plánující budoucnost. Právní záležitosti většina z nich neřeší a nezajímají se o ně.

Literatura:

- Šalamounová, P. 2007. „Mimomanželská plodnost v Evropě.“ *SOCIOWEB* [online]. 2007/1. [cit. 2010-06-01]. Dostupné z: http://www.socioweb.cz/upl/editorial/download/136_socioweb%201-07%20cely.pdf.
- Hamplová, D. 2007. Děti bez partnera nebo na psí knížku? Pp. 49 – 58 in D. Hamplová (ed.). 2007. *Děti na psí knížku? Mimomanželská plodnost v ČR*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Vítečková, M. 2010 (v tisku). „Rodičovství v nesezdaném soužití.“ in Chaloupková, J. (ed.). *Proměny rodinných a profesních startů*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i..

[1] Výzkumné šetření Sociální a ekonomické podmínky mateřství (SEPM) se zaměřovalo na situaci vdaných i neprovdaných matek v České republice s dětmi do deseti let. Celkem bylo dotazováno 1160 žen.

[2] Podrobněji viz Vítečková 2010.

Miluše Vítečková

mviteckova@pf.jcu.cz

Autorka je doktorandkou na Zdravotně sociální fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

»

Jsou rozdíly v religiozitě mužů a žen vrozené?

Klíčová slova: gender, hodnoty, kultura

V sociologii panuje téměř univerzální shoda, že ženy jsou religioznější než muži. Ženy početně převažují v kostelech, častěji se hlásí k náboženskému vyznání, častěji věří v Boha nebo v existenci nadpřirozených jevů a sil a častěji chodí k astrologům, kartářkám, léčitelům nebo homeopatickým lékařům. Proč tomu tak je? Odpověď na tuto otázku se sociologové snaží najít již po několika desetiletích. Linda Woodhead, britská socioložka náboženství, tvrdí, že to je především západní křesťanství, které je identifikované s ženami, a feminizaci náboženství vidí jako důsledek vzniku moderní rodiny a novodobého chápání mužů a žen jako dvou oddělených pohlaví. Problémem s historizujícím vysvětlením však není jen to, že ženy převažují i v současných alternativních náboženstvích a New Age – ale, že převažují v podstatě ve všech kulturách a náboženských tradicích.

Jaké jiné vysvětlení tedy v sociologii najdeme? *Ekonomizující teorie* se zaměřují na důležitost ekonomické aktivity. Jinými slovy, ženy by měly být religioznější, protože méně často pracují. Ženy v domácnosti totiž nejenže mají víc času na náboženské činnosti, ale moderní pracovní trh představuje sekularizační sílu sám o sobě, protože se jedná o prostředí, které zdůrazňuje logiku a racionalitu, a tak podkopává kořeny, na kterých stojí náboženské vnímání světa. Zaměstnání navíc otvírá přístup k širšímu okruhu přátel a ekonomicky aktivní jedinci nemusí hledat jiné zdroje sociálních kontaktů, např. církve. *Marxistická perspektiva* vidí ženy jako utlačovanou skupinu, jež si svoji bezmocnost kompenzuje příklonem k víře. Náboženství má ženám nabízet naději na řešení problémů vzniklých genderovými nerovnostmi a ekonomickou závislostí na mužích či prostě nedostatkem žádaného atributu, jímž je mužství. *Socializační teorie* vychází z toho, že dívky jsou nejen častěji vedeny k náboženství, ale náboženskost podporují i další hodnoty, k nimž jsou vychovávány, například pečování o druhé, submisivita a důraz na emocionalitu. Při výchově chlapců se naproti tomu vyzdvihuje výkon, úspěch a „tvrdá hra“, což vyžaduje sekulární legitimizaci.

Všechny tři zmíněné teorie se v minulosti testovaly empiricky, žádná z nich však nebyla plně potvrzena. Zjistilo se například, že ekonomické vysvětlení lze uplatnit jen v některých společnostech, zatímco v jiných zemích rozdíly mezi muži a ženami přetrvávají i v případě žen, které jsou ekonomicky aktivní. Slabiny marxistické teorie jsou zjevné – není zřejmé, proč by utlačované ženy hledaly řešení v patriarchální organizaci, v níž mají často omezenější přístup k statusu a moci než v sekulárních kruzích. Úspěšné nebyly ani snahy marxistickou tezi doložit empiricky. Na životě

církve se totiž nejčastěji podílejí relativně dobře situované ženy, zatímco příslušníci deprivovaných skupin naopak vykazují nejnižší zájem o náboženství. A empirickou podporu nelze najít ani pro socializační argument.

Neschopnost tradičních přístupů vysvětlit rozdíly v religiozitě mužů a žen tak vzbudila v posledních letech zájem o biologické faktory. Jeden z nejvýznamnějších zastánců tohoto přístupu americký sociolog Rodney Stark se přitom inspiroval výzkumy kriminálního chování, v němž se projevují podobně univerzální rozdíly mezi muži a ženami jako v religiozitě a které by měly být dány fyziologicky podmíněnou ochotou podstupovat riziko související s hladinou testosteronu v těle. Jak to souvisí s rozdíly v religiozitě? Podle Starka jsou totiž ochotni častěji podstupovat riziko spojené s nenáboženskostí pro případ, že Bůh a posmrtný život opravdu existuje. Na empirický test této teorie však teprve čekáme.

Doporučená literatura:

Hamplová, D. 2008a. „Čemu Češi věří: dimenze soudobé české religiozity.“ *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 44: 271-294.

Hamplová, D. 2008b. „Religiozita a demografické charakteristiky.“ in Z. R. Nešpor, David Václavík (ed.). *Příručka sociologie náboženství*. Praha: Slon.

Stark, R. 2002. „Physiology and Faith: Addressing the “Universal.” Gender Difference in Religious Commitment.“ *Journal for the Scientific Study of Religion* 41: 495-507.

Woodhead, L. 2007a. „Gender Differences in Religious Practice and Significance.“ Pp. 550-570 in J. A. Beckford, J. Demerath (eds.). *The Sage Handbook of the Sociology of Religion*. London: Sage.

Woodhead, L. 2007b. „Why so Many Women in Holistic Spirituality.“ Pp. 115-126 in K. Flanagan, P. Jupp (eds.). *The Sociology of Spirituality*. Aldershot: Ashgate.

Dana Hamplová

dana.hamplova@soc.cas.cz

Tato stať vznikla v rámci projektu č. 403/08/0720 „Proměny české religiozity v mezinárodním srovnání, ISSP 2008“ podpořeného GA ČR.

»

Kdo a kde nominuje ženy do Senátu?

Klíčová slova: gender, politika, parlament

Česká republika patří mezi země s malou účastí žen jak v parlamentní politice, tak ve vládě. V rámci výzkumného projektu „Analýza volebního chování ve volbách do Senátu Parlamentu České republiky v letech 1996 – 2008“ [1] byly zkoumány faktory ovlivňující nominaci žen do senátních voleb. Data o kandidátech do Senátu z let 1996 až 2008 ukazují, že politické strany do voleb nominovaly v naprosté většině muže (tabulka 1). Co se týče zastoupení žen mezi kandidáty do Senátu u politických stran, které byly v letech 1996 – 2008 reprezentovány v Poslanecké sněmovně, nejméně časté bylo u Čtyřkoalice (7,4 %) a ČSSD (11,7 %). Průměrné zastoupení žen mezi kandidáty do Senátu bylo 14,1%, podprůměrné měly US-DEU (13 %), ODS (12,9 %) a KDU-ČSL (12 %), nadprůměrné procento kandidátek pak nominovaly ODA (14,5 %), KSČM (15,2 %) a SZ (17,9 %). Mnohem více nominovaly ženy do senátních voleb malé strany v Poslanecké sněmovně nezastoupené. Polovinu kandidátek měly SOS a Politika 21, která má rovné zastoupení žen jako jedno z hlavních programových témat. Naopak LiRA nenominovala do senátních voleb ani jednu ženu. Mezi nezávislími kandidáty, tedy těmi, kteří nebyli navrženi žádnou stranou, také výrazně převažovali muži (88, 8%).

Překvapivě nízké zastoupení žen bylo mezi kandidáty Čtyřkoalice a ČSSD. Čtyřkoalice při svém vzniku verbálně deklarovala vytváření větších příležitostí pro ženy v politice, ve volbách do Senátu to však prakticky neprokázala. Čtyřkoalice však na rozdíl od ČSSD nebyla typicky levicovým politickým uskupením, která v Evropě i USA ženy nominují častěji než pravicové subjekty (Darcy, Schramm 1977, Caul 2001). ČSSD navíc deklaruje svou vstřícnost vůči ženám, v jejím rámci pracuje zájmové hnutí Sociálně demokratické ženy, avšak nominační praxe za těmito deklaracemi zaostává [2]. Podobně při nominacích zaostávala i Strana zelených, ačkoliv má například ve stanovách genderové pravidlo, že ve volených orgánech má být v každé završené trojici členů nejméně jeden člen opačného pohlaví. Co se týče SOS a Politika 21, tyto neparlamentní strany naopak nominovaly kandidáty dle pohlaví v poměru 1:1. Data ukázala, že k výrazné pre-selekci podle pohlaví dochází při výběru kandidátů a kandidátek do Senátu v politických stranách (tj. na „nabídkové“ straně), ale voliči („poptávková“ strana) již další selekci neprovádějí.

Výsledky analýz také ukázaly vztah mezi pohlavím kandidátů a kandidátek nominovaných v období 1996 – 2008 do Senátu a jejich socio-demografickými charakteristikami, institucionálními charakteristikami volebních obvodů a sociálními a ekonomickými makrodaty volebních obvodů. Pokud se již ženy staly kandidátkami na senátorský post, pak byly

statisticky významně mladší než mužští kandidáti. Průměrný věk kandidátek byl 52, 5 roku, u kandidátů to bylo 54 let. Rozdíl ve vzdělání se u kandidátů obou pohlaví neprokázal, většina kandidátů na senátorský post měla dokončené vysokoškolské vzdělání. Co se týče předchozí politické zkušenosti, pro kandidátky do Senátu se jako klíčové ukázalo předchozí zastávání postu radní obce či města, zatímco pro muže bylo klíčové zastávání postu starosty či primátora. Vztah mezi zastáváním jiných národních politických funkcí se neprokázal.

K četnějším nominacím žen docházelo v bohatších volebních obvodech s vyšší průměrnou měsíční mzdou i starobním důchodem, s větším počtem oprávněných voličů a s menším podílem dětí ve věku 0 – 14 let na ekonomicky aktivním obyvatelstvu. Potvrdilo se také, že větší šance na nominaci mají ženy v těch obvodech, kde již dříve ženy kandidovaly. Nepotvrdila se lineární souvislost mezi pohlavím kandidátů a podílem mužů na obyvatelstvu obvodu, ani vztahy mezi pohlavím kandidátů a vyšším výskytem některých negativních sociálních jevů (nezaměstnanost, kriminalita, rozvodovost, výskyt neúplných rodin).

Poměr mužů a žen kandidujících do Senátu nerefletoval a stále nereflektuje poměr mužů a žen v populaci. Přesto je patrné, že od roku 1996 do současnosti došlo k nárůstu počtu nominovaných žen zejména v centrálních, urbanizovaných (zejména v pražských), ekonomicky vyspělejších obvodech, kde žije i větší počet vzdělaných, ekonomicky nezávislých a politicky aktivních žen. K málo častým nominacím žen dochází v periferních, venkovských a ekonomicky méně vyspělých obvodech a doposud žádná žena nebyla nominována v obvodech Česká Lípa, Trutnov, Šumperk a Opava.

Tabulka 1. Zastoupení žen mezi kandidáty v jednotlivých volebních letech

Rok voleb	Procenta kandidujících žen	Celkový počet kandidujících
1996	10,4	568
1998	8,8	137
2000	16,3	160
2002	15,5	168
2004	18,8	197
2006	19,1	204
2008	16,5	200
Celkem	14,2	1634

Zdroj: Datový soubor „Senátní volby 1996 až 2008“.

Pozn. V přehledu jsou zahrnuty pouze řádné volby, nikoli volby doplňovací.

Literatura:

Caul, M. 2001. "Political Parties and the Adoption of Candidate Gender Quotas: a Cross-National Analysis." *The Journal of Politics* 63(4) 1214-1229.

Darcy, R., S. S. Schramm. 1977. "When women run against men". *The Public Opinion Quarterly* 41(1): 1-12.

[1] Grant č. 403/07/1626, GA ČR.

[2] Podle stanov ČSSD má volební řád pro volbu delegátů na okresní konferenci ČSSD, krajskou konferenci ČSSD a sjezd ČSSD a pro volbu členů krajského výkonného výboru ČSSD a Ústředního výkonného výboru ČSSD zabezpečovat zajištění podílu zastoupení žen ve výši nejméně 25%. Tato pravidla se uplatňují dle možností i na úrovni místních organizací, okresních výkonných výborů a předsednictva ČSSD. Od posledního 35. sjezdu ČSSD, který byl volební, však v předsednictvu strany žena není.

Klára Vlachová

klara.plecita@soc.cas.cz

»

Ageismus

Klíčová slova: teorie, nerovnosti, soudržnost

Pojem ageismus (od slova age = věk) poprvé použil americký psychiatr a gerontolog Robert Butler (1969) koncem 60. let minulého století. Měl jím na mysli diskriminaci lidí pro jejich vyšší věk zejména v americkém zdravotnictví, potažmo pak v celé společnosti. Robert Butler, kterého od dětství vychovávali prarodiče, si všiml, že lidé automaticky očekávají od starších lidí charakteristiky jako je špatné zdraví či senilita a jednají s nimi proto nerovným způsobem. Reakcí byly výzkumy, které dokázaly, že senilita je projev nemoci a ne přirozená součást stáří nebo že vztah mezi špatným zdravím a stárnutím není rozhodně tak jednoduchý.

Za posledních 40 let se zájem o studium tohoto fenoménu znásobil a ageismus se postupně stává slovem stejně známým jako sexismus nebo rasismus.

I přesto neexistuje ustálená definice pojmu. Jednoduchá definice amerického sociologa Palmora říká, že ageismus je: „*jakýkoli předpoklad nebo diskriminace proti jedné věkové skupině nebo v její prospěch*“ (Palmore 1990, str. 4). Novější, o trochu složitější, ale zároveň přesnější je pak česká definice Lucie Vidovičové:

„Ageismus je ideologie založená na sdíleném přesvědčení o kvalitativní nerovnosti jednotlivých fází lidského životního cyklu, manifestované skrze proces systematické, symbolické i reálné stereotypizace a diskriminace osob a skupin na základě jejich chronologického věku a/nebo na jejich příslušnosti k určité kohortě/generaci.“ (Vidovičová 2008, str. 113)

Co všechno je ageismus

Podstatné aspekty pojmu ageismus, které je třeba zdůraznit, přestože se v definicích objevují, jsou zejména tyto:

Ageismus je ideologie a přesvědčení. Jedním z jeho projevů je věková diskriminace. Například když zaměstnavatelé nechtějí přijímat starší pracovníky, protože věří, že jsou vzhledem k svému věku méně schopní. Diskriminace je ale až krajní, nejviditelnější podobou ageismu. Ageismus se vedle ní projevuje i sdílením stereotypních očekávání od druhých na základě jejich věku nebo přijímáním předpokladů.

Ageismus předpokládá kvalitativní nerovnost. Čili jde o přesvědčení, že jedna věková skupina je v něčem „lepší“ než druhá. Něco jiného je věkově diferencované jednání, které je motivováno uvědoměním si reálných odlišností jednotlivých životních fází.

Ageismus nemá podobu pouze negativních, ale i pozitivních stereotypů a předpokladů. Například projevy soucitu a přehnaného ochrannictví vůči členům určité věkové skupiny mohou v těchto lidech vyvolávat pocity méněcennosti či podrážek.

Ageismus se neváže pouze k etapě stáří. Terčem ageismu mohou být ve stejné míře mladí jako senioři.

Ageismus v České republice na základě sociologického výzkumu

Problematikou ageismu se zabýval mezinárodní výzkum European Social Survey Round 4 (ESS4)[1], do kterého se v roce 2009 zapojilo několik evropských států včetně České republiky.

Z výzkumu ESS4 vyplývá, že ageismus je nejrozšířenějším typem diskriminace v České republice, protože je lidmi zažíván ve větším měřítku než diskriminace na základě pohlaví nebo etnické příslušnosti. Celkem 54 % Čechů starších 15 let v tomto výzkumu uvedlo, že v posledním roce alespoň jednou zažili, že s nimi někdo jednal nespravedlivě nebo vůči nim projevil předpoklady na základě jejich věku.

Podobně můžeme najít projevy ageismu i při otázkách na stereotypy a předpoklady vůči věkovým skupinám. Například 63 % dotázaných říká, že podle nich většina lidí považuje dvacátníky za schopné. Senioři starší 70 let však považuje za schopné jen třetina lidí. Další otázky zjišťovaly, jaké emoce podle respondentů vzbuzují v druhých mladí lidé a senioři. Ze čtyř zjišťovaných emocí, jimiž byly závist, obdiv, soucit a opovržení, se Češi nejvíce ztotožňovali s pocity soucitu vůči seniorům starším 70 let

(uvedlo 55 % dotázaných). Mladí lidé nejsou optikou těchto předpokladů nahlíženi v takové míře, nejvíce dotázaných souhlasilo s tím, že vůči dvacátníkům lidé pociťují závist (28 % dotázaných).

Celkově se pak polovina dotázaných (mezi nimi častěji starší lidé) shodla, že věkovou diskriminací je v České republice možné považovat za dost závažný nebo velmi závažný problém.

Co s tím?

Pokud budeme, stejně jako polovina dotázaných ve výzkumu ESS4, považovat ageismus v Česku za problém, zbývá otázka, jak se s tímto problémem vyrovnat. Možností je několik. Většina doporučených způsobů mírnění ageismu na úrovni jednotlivců však zdůrazňuje nutnost většího porozumění napříč generacemi. Problémy by tedy mělo mírnit zejména udržování kontaktů s lidmi různého stáří, snaha pochopit specifika jednotlivých životních období, vnímání rozdílností lidí patřících ke stejné generaci a nepřeceňování významu věku coby číslovky v situacích, ve kterých je jeho role podružná.

Literatura:

Butler, R. N. 1969. „Age-ism: another form of bigotry.“ *The Gerontologist*, 9: 243 – 246.

Palmore, E. B. 1990. *Ageism: Negative and Positive*. New York: Springer Publishing Company, Inc.

Vidovičová, L. 2008. *Stárnutí, věk a diskriminace – nové souvislosti*. Brno: Masarykova univerzita.

[1] ESS Round 4: European Social Survey Round 4 Data (2008). Data file edition 1.0. Norwegian Social Science Data Services, Norsko– Datový archiv a distributor dat ESS.

Romana Benešová

romana.benesova@soc.cas.cz

Článek vychází z diplomové práce autorky „Ageismus jako střet věkových skupin“, obhájené na FSV UK. Text byl napsán s podporou Grantové agentury UK projektu č. 476310 „Ageismus jako střet generací – stereotypizace a autostereotypizace věkových skupin“ a grantu MŠMT č. LM2010012 „ESS – survey - Vytvoření českého uzlu pan-evropského projektu velké výzkumné infrastruktury European Social Survey“.

« Vydává Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., dne 1.1.2011 » « Šéfredaktorka: Věra Patočková »
« Redakční rada: Daniel Čermák, Radka Dudová, Jana Chaloupková, Yana Leontiyeva, Pat Lyons, Petra Guasti, Natalie Simonová, Eva Mitchell, Petr Sunega, Iva Štohanzlová » « Technická redaktorka: Jana Slezáková »
« Adresa: SOCIOweb, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., Jilská 1, 110 00 Praha 1, tel./fax: +420 222 221 662, e-mail: socioweb@soc.cas.cz » « ISSN 1214-1720 »

« © Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., Praha »